

SA 3. BATALJONOM 4. BRIGADE

P'oslje zauzimanja Livna i Duvna, kao i uspješnih borbi u tim područjima, 3. bataljon 4. crnogorske brigade, pored drugih jedinica, nalazio se na prilazima Imotskom. Pripremamo se za napad na ovo mjesto. Bataljon je razmješten po zaseocima sela Vir. Ustaše nas stalno uznemiruju, te se jedan dio bataljona nalazi na obezbjeđenju. Sa jednim vodom nalazim se na položaju. Stalno se prepucavamo sa ustašama, ali većih sukoba nema. Nekoliko nas vodimo nevezane razgovore sa meštanima. Čujem, u razgovoru se stalno pominju imena Prka i Lučići. Meni su ta imena odranije poznata. Još 1930. godine sa tim ljudima sam radio u Boki kotorskoj u jednoj pilani. Vezivali smo na »brenzi« dijelove za izradu parketa. Bilo mi je tada 16 godina. Sjetih se staroga Joze Lučića, Prke i drugih.

— Lučići su malo dalje, a ovo je kuća Prkina — reče jedna žena u čijoj smo kući bili.

— Gdje je Prka — upitah.

— Ne pitaj! U ustašama je! Veliki je krvnik. Možete ga i naći na onom brdu, tamo gdje puca.

Sjetih se jednoga dana iz 1930. godine, kada sam sa Prkom posjetio jedan italijanski brod koji je utovarivao materijal iz pilane u kojoj smo radili. Italijani su nas lijepo dočekali i počastili dobrim vinom. Nijesmo dugo razgledali brod, kada opazih da nekoliko Italijana opkoliše Prku i počеше ga tući. Vidjeći ga u nezavidnom položaju, ustrijemim se na ovu grupu Italijana. Uхватih jednog debelog za vrat i počeh ga daviti. Računao sam da će Prka koji je bio mnogo jači od mene, isto uraditi i da ćemo razjuriti Italijane, jer sam slušao od starih da su plašljivi. No, moj ti Prka iskoristi gužvu i pobježe sa broda. Onda me onaj debeli skide sa vrata, priskočiše i drugi, te me toliko namlatiše da počе krv na usta da mi teče. Poslije toga me doguraše do

ivice broda. Vidim, spremaju se da me bace u more. U tom momentu se pojavi jedan stariji Italijan, podviknu na njih da me puste, te se tako okonča ova teška situacija. Kada sam se vratio sa broda, tražio sam Prku da mu se osvetim zato što me je izdao u borbi sa Italijanima. Našao sam ga, skočio mu za vrat i oborio ga. Iako je bio stariji i jači od mene, nije se mogao istrgnuti ispod mene, već mi je obje ruke izgrizao kao pseto. Stari Jozo Lučić posmatrao nas je, ali nije intervenisao.

— Ti si, Joveta, prošao kao Musa Kesedžija u borbi sa Markom Kraljevićem. Musa je oborio Marka, ali je nad njim i poginuo, isto kao što si i ti nastradao nad Prkom, šalio se Jozo.

Koliko sam sada, poslije 12 godina, poželio da vidim staroga Joza, da ga zagrlim kao roditelja! — Želio sam i Prku da sretnem, ali, on me je po pričanju ove seljanke i drugi put izdao. Izdao je sada ne samo mene, već i svoj narod.

Riječi one seljanke: »Možete ga naći na onom brdu tamo«, bubnjale su mi u ušima i kasnije kada je komandant bataljona naredio da jedan dio 2. čete protjera ustaše koji su bili na obližnjim položajima. Grupe u kojoj sam i ja bio upućena je baš na brdo gdje je seljanka rekla da je Prka. Napali smo ustaše, ali njih je bilo mnogo više nego nas, pa kada su to uvidjeli, pošli su u protivnapad. Mi smo ih dočekali žestokom vatrom. Imali smo dobre položaje, pa smo odbili taj napad. Puca se sa svih čuka. Priskočio nam je u pomoć drugi dio čete. Sada je cijela 2. četa bila angažovana u borbi, a kasnije su stupile u borbu i ostale jedinice bataljona i napale ustaše sa boka, te smo natjerali neprijatelja u bjekstvo. Nekolicinu smo zarobili, ali nijesu bili u ustaškim uniformama; pustili smo ih kućama, pošto su bili iz obližnjih sela. Među njima nije bio Prka. Pobjegao je sa društvom u Imotski.

10. februara smo cio dan progonili ustaše i predveče stigli do pred Imotski. U ovom odstupanju ustaše su davale neorganizovan otpor. Sa svih čuka su pucali, ali im je vatra bila neprecizna. Omladinac Mujo Buljugić koji je kod nas došao kada je bataljon bio u Duvnu, neustrašivo je jurio za ustašama i pozivao svoga druga Halila koji je takođe pošao sa njime iz Duvna, da ga slijedi. Hrabri su to borci. Ne izostaju iza prekaljenih proletera.

Nastupamo sa manjim kolonama po desetinama. Ustaše se povlače po grupama i pripucavaju iza svakog žbuna ili kamena. Tako smo izbili na jedan teren koji je do polovine bio pokriven

šumom. Kroz šumu je opasnije nastupati, jer su ustaše mogle da nas iznenade na svakom koraku. Razmišljam koju desetinu da uputim manje opasnijim pravcem. Desetar Bojica Ivanović, kao da je nazreo moje misli, uze pušku na »gotovs«, komandova desetini da krene za njim i zađe u šumu. Odmah ga je dočekaio neprijatelj iz neposredne blizine, ali, srećom, nije bilo gubitaka. Bojica je sa desetinom brzo protjerao neprijatelja. To je bila posljednja zasjeda na koju smo naišli. Sada nas je očekivao neprijatelj u bunkerima, na periferiji Imotskog.

Noć se spustila. Spremni smo za napad na Imotski. Ispred našeg položaja čujemo kako se cestom kreću nekakva kola. Nijesmo načisto šta se dešava. Pitamo se da li se neprijatelj povlači ili mu dolazi pojačanje. Već smo nestrpljivi. Čekalo se da bombaši otvore prolaz kroz žicu i bunkere. Ispostavilo se da su se ustaše pokolebale i nijesu smjele da nas sačekaju. Ušli smo u grad i počeli juriti i hvatati demoralisane ustaše. U gradu je opšta gužva. Na sve strane hvatamo obezglavljene ustaše i domobrane. Pojedine grupe daju otpor u gradu. Vodimo borbu u jednoj ulici u sjeveroistočnom dijelu grada. U drugoj ulici ispod nas vidimo jednu razularenu grupu.

— Ko je tamo — upitamo.

— Ustaše! — odgovoriše nam bez ikakvog uzbuđenja.

Rastjerali smo i posljednju grupu ustaša. Prestala je pucnjava. Imotski je oslobođen. Ima zarobljenih ustaša i domobrana. Jadno izgledaju i jedni i drugi. Plijena ima na sve strane, a najviše lijepog imotskog duvana.

Naređenje je da napustimo grad. Na izlazu iz grada, jedan meštanan postavio burad sa vinom na ulicu i sve nas redom časti. Pijemo koliko ko može. Komandant bataljona Radisav Jugović Bako upozorava nas da se neko ne opije.

Odlazimo u selo Grazičiči na kratak odmor. Dragan Vorkapić na ulici u selu našao jedan oficirski opasač sa privezanim čuturicom koja liči na bombu. Okupila se veća grupa drugova. Dogovaraju se da joj ispitaju poreklo. Vidio sam da je to čuturica, pa upadom među drugove sa riječima:

— Čuvajte se, to je opasno.

Potom uzeh opasač i »bombu« i opasah oko sebe uz opšti smijeh na račun Dragana.

Sjutradan smo produžili da gonimo razbijenog neprijatelja u pravcu Ljubuškog. Jedan vod naše čete je određen u prethodnicu» bataljona. Sa nama je pošao i komandir čete Mirko Batri-

čević. Maršujemo cestom, a neprijatelja nigdje ne primjećujemo. Nađe neki seljak sa kolima te se svi potprasmu u njih. Konji pojuriše kasom. Sustizasmo pojedine neprijateljske vojnike ali ih prođosmo, računajući da će ih bataljon koji maršuje za nama sve pokupiti, ako bude potrebno. Sustigosmo i jednog ustašu u kompletnoj uniformi.

— E, ovog ćemo sa nama, reče komandir. Uхватismo ga i popesmo u kola.

— Divan li si, jadi te našli! A jesu li vam svi kao ti — počesmo da se izrugavamo sa njime.

Jadan je bio taj ustaša. Da nije imao ono »U« na kapi ne bi niko ni pomislio da je ikada bio vojnik.

Selo Drinovci nalazi se oko ceste koja vodi u Ljubuški. Dobili smo obavještenje da se u njemu nalazi veći broj ustaša i domobrana. Siđosmo s kola i pođosmo da posjednemo jedno brdo iznad sela. Tamo je bilo i nekoliko kuća. Seljaci su nas vrlo lijepo dočekali: počastiti hljebom i šunkom, a poslije i vinom. Kasnije smo se povukli u jednu šumu pored sela. Sjeli smo i prislonili se uz kamenje te se tako odmarali. Za osmatrača je postavljen Milovan Komadina. Dobra hrana, vino i relativno toplo sunce, uradili su svoje. Svi smo zaspali, a među prvima Komadina. Prvi se trgao iza sna komandir čete, probudio me i povukao:

— Joveta, vodi vod! Opoljeni smo! Ustaše su ispred nas!

Onako bunovan, uzeo sam pušku, stavio metak u cijev i otkočio. Potrčali smo ka onom zaseoku gdje su nas častili seljaci. Računali smo da je tamo najsigurnije tući se sa neprijateljem dok ne stigne bataljon. Usrijed sela, u kamenoj ulici, sukobili smo se sa ustaškom kolonom koja je već bila ušla u selo. Čelni ustaša je viknuo:

— Predaj se!

Kako mi je puška bila otkočena, a prst na obarači, ne znam ni sam kako sam pritisnuo na obaraču i opalio. Pucanj je toliko iznenadio ustaše da su se odmah dale u bjekstvo. Tek tada sam došao k sebi. Počeli smo da pucamo za njima i vičemo:

— Bataljon opkoljavaj! Hvataj žive. Druga četa prebacuj se u pozadinu!

Vičem Zivku Krstoviću, zv. Gluvi Dado, da tuče iz puškomitraljeza.

— Ne mogu! Zaglavio se — odgovara Dado, psujući puškomitraljez.

Ustaše i dalje bezglavo bježe, ali se većina zadržala iza kamenjara na ivici sela. Počela je borba ručnim bombama. Odmah smo ih napali jer nijesmo smjeli ispustiti iz ruku inicijativu koju smo već dobili kada smo među njih uneli zabunu, te su počeli da uzmiču. Culi smo kako se svađaju između sebe i galame. Vidjeli su da nas je malo, a i puškomitraljez nam je zatajio. Zaustavili su se i počeli da se vraćaju. Poslali smo kurire u štab bataljona da bi nam što prije stigla pomoć. Nijesmo dugo čekali. Sada smo sigurni. Tu je cio bataljon, a pored toga minobacači i teški mitraljezi.

Bataljon još nije bio ni posio položaj, a ustaše su od Drinovaca počele da napadaju jačim snagama. Njihov napad je bio silovit. Valjda su mislili da nas je samo onoliko koliko je bilo u prvom sukobu. Nijesu mogli osmotriti dolazak našeg bataljona. Borba se razvila svom žestinom. Zakloni i nama i ustašama bile su kamene rupčage. Nekoliko sati se vodila borba. Ustaše su napokon uvidjele da imaju pred sobom jače snage nego što su računali, pa su počeli malaksavati. Više ne napadaju. Imamo i priličan broj zarobljenika. Još je pored nas i onaj ustaša što smo ga jutros zarobili. Sada je u komori. Pričaju da nije ni pokušavao da bježi. Moglo bi se zaključiti da je to bio neki bijedni domobran, pa da ga je neki ustaša primorao da zamijene odijela, te se tako spasio. Iako je nosio na kapi slovo »U«, nijesmo ga strijeljali. Borba se uglavnom vodi između Drinovaca i Opačka. Čistimo jednu po jednu rupčagu.

— Hodi, Joveta, da vidiš kako su se šćućurili kao kukavice — pozva me komandir čete.

Pogledah: u jednoj rupi nekoliko neprijateljskih vojnika, digli ruke — predaju se.

Neprijatelj je potučen. Zarobljenika je na desetine, a ima i priličan broj mrtvih. Mi nijesmo imali gubitaka. Ostaci neprijatelja protjerani su u pravcu Ljubuškog. Neprijatelj u Drinovcima bio je dio razbijenog garnizona u Imotskom.

Poslije akcije u Drinovcima i borbe koju su jedinice našeg bataljona vodile kod Ljubuškog, izvršili smo marš u pravcu Posušja. Stigli smo u selo Rakitno. To je uglavnom kraj sa dosta neprijateljski raspoloženih prema partizanima. Tu smo se dobro najeli kuhanog krompira, a zatim smo produžili u pravcu Drežnice. Spuštanje ka dolini Drežnice vrlo je otežano. Krećemo se po snijegom zatrpanim stazama. Drugovi se klizaju, spotiču i padaju. Veliki problem je prebaciti komoru u

dolinu Drežnice. Po strmim, snijegom pokrivenim klancima, moramo na rukama i konopcima spuštati stoku i toware. Krećemo se vrlo sporo. Pratećem vodu bataljona moramo redom pomagati da bi se spustio sa svim naoružanjem u dolinu, ali ne žalimo truda, jer i on nama pomaže u teškim momentima dejstvom svog naoružanja. Dolinom Drežnice kretali smo se normalno.

Približavamo se željezničkoj stanici Drežnica. 2. četa je dobila zadatak da poruši prugu lijevo od stanice, dok su ostale jedinice, pored rušenja pruge, likvidirale posljednje bunkere kod stanice na koje su ranije napadali dijelovi 2. proleterske brigade. Na željezničkoj stanici bilo je sve likvidirano kada smo, rušeći prugu, došli do nje. Onda smo se svi orijentisali na rušenje pruge. Podigli smo i pragove i šine i sve srušili u Neretvu. Ovai način rušenja (pošto drugih sredstava nijesmo imali) pokazao se vrlo praktičnim. Srušeni dio pruge povlačio je za sobom i dio koji uopšte nijesmo ni dirali, te se sve to survalo u provaliju. Tako smo porušili nekoliko stotina metara pruge, a dobar dio je visio nad strmom obalom Neretve.

Negdje prije ponoći iznenadiše nas na drugoj obali Neretve farovi vozila. To je italijanska motorizovana kolona hitala da pruži pomoć garnizonima u dolini Neretve. Kolonu su najprije napali Srbijanci; tukli su je sa desne obale i onesposobili nekoliko vozila sa čela. Naša četa je dobila takođe zadatak da se prebaci na lijevu obalu Neretve i napadne kolonu sa čela. Prešli smo preko mosta u rejonu sela Donja Grabovica. Zbog teškoprohodnog terena gotovo čitava četa kretala se cestom. Talijani su nas dočekali, ali im je vatra uslijed tame bila neprecizna. Gađali su nas pojedinci koji su bili izišli iz vozila i zauzeli položaj iznad ceste. Ta je vatra bila opasnija od one koju smo trpjeli sa čela kolone. Ipak smo prodrli do prvih vozila i počeli da zarobljavamo Talijane. Morali smo da odredimo sprovodnike, jer se niko dobrovoljno nije javio da odvede zarobljenike do štaba bataljona. Odredili smo dva druga da sprovedu grupu od 20 Talijana koji su poslušno pošli, ali kada su vidjeli da ih samo dvojica sprovode, jedan se okomio na našeg Mališu i pokušao da mu otme pušku. Napadač je kažnjen, a ostali su pokorno produžili u pravcu štaba bataljona. Zaplijenili smo oko 20 vozila i zarobili njihovu posadu.

Zarobljenika ima na desetine. Italijani gotovo i ne daju više otpor, pa čak ni oni koji su na položajima iznad ceste.

U toj borbi sreli smo se sa borcima 2. proleterske brigade. Sa njima je i zamjenik komandanta Lune, koji poče da »grdi« našeg komandira čete Mirka:

— Zašto vi napadate našeg neprijatelja?

— Ako je vaš, evo vam ga — poče Mirko da se »ljuti«.

Poslije ove borbe uputili smo se u selo Donja Grabovica, na desnoj obali Neretve, radi odmora. Tu smo pregledali i »ratne trofeje« koji su se većinom našli po našim rančevima. Bilo je voća, pića, slatkiša.

Sjutradan pošli smo na željezničku stanicu koju su već bile posjele naše jedinice. Kada smo se približili stanici, bilo je sve obavijeno gustim dimom. Mislili smo da je zapaljena, ali ona je bila čitava. Šef stanice, neki živahan i veseo čovjek, izađe nam u susret.

— Kako to da ti stanica nije zapaljena, a tolike vojske prošle — i naše i neprijateljske — pitamo ga.

— Zašto da mi pale i ruše stanicu, kada sam ja sa svakim lijepo. Naidu ustaše i Talijani i počnu gađati stanicu topovima ili minobacačima, a ja brže-bolje prinesem trulu slamu i zapalim, te gusti dim obavije stanicu. Odmah prestane paljba pošto smatraju da ona već gori. Isti slučaj bio je i sa vama. Kada je pala prva vaša granata, ja sam »zapalio« stanicu i, kao što vidite, čitava je. Smatram da ću i u slobodi šefovati u ovoj stanici.

Nasmejali smo se dovrtljivosti ovog čovjeka. Odatle smo pošli na Jablanicu. Naprijed su išle druge čete našeg bataljona. Borbe su vođene ze pojedine stanice i mostove do Jablanice, ali mi nijesmo učestvovali u njima sve do Jablanice, gdje smo stigli treći dan poslije upada u dolinu Neretve. Neprijateljska artiljerija je na jednoj ravnici van utvrđenja, ali nije toliko opasna kao avijacija, iako dejstvuje po našim položajima oko Jablanice. Smjestili smo se u jednu staru drvenu kuću, udaljenu oko kilometar od neprijateljske kasarne. Avijacija nas stalno bombarduje. Kuće se ruše. Zene kukaju i gone nešto stoke u brda. Pojedinci predlažu da napustimo kuću, pošto je tu grupisan cio vod sem osmatrača. Otvorili smo prozore. Bombe padaju na sve strane. Jedna kuća, na udaljenju oko pedeset metara, ode u paramparčad. Na »našoj« kući svi su prozori polupani. Od potresa, pojedinci su popadali po podu. Ne znamo da li je bolje da idemo napolje ili da ostanemo u kući. Pored artiljerije, neprijatelj tuče iz aviona i mitraljeskom vatom, pa ako izađemo, bojim se da će biti više gubitaka. Ovako smo zaštićeni od mitraljeske vatre i manjih parčadi.

Još nemamo neki precizniji borbeni zadatak. Neko predloži da se sklonimo u pećine na obali Neretve koje se nalaze u neposrednoj blizini. Sklonili smo se. Na položaju su ostali samo osmatrači. U pećinama smo sigurni i od najjačih avionskih bombi. Šalimo se, zadirkujemo i čekamo dalji zadatak. Dobili smo ga. Moramo na položaj. To je bilo uoči odlučujućeg napada. Na položaj smo izašli za dana, ali pošto se primicala noć, nije nas avijacija više uznemirivala. Na dvesta metara su od nas neprijateljska artiljerijska oruđa. Tučemo poslugu, ali ne uspijevamo da se dokopamo oruđa jer ih neprijatelj štiti jakom vatrom iz utvrđene kasarne.

Borba je nastavljena 21. februara 1943. godine. Neprijatelj se uporno brani iz svojih skloništa i bunkera. Mi navaljujemo. Naša artiljerija i minobacači tuku svom žestinom. Jedna granata je pala u skladište municije u krugu kasarne. Prvo što sam uočio u opštoj tutnjavi koja je bila posljedica eksplozije u skladištu, bio je jedan neprijateljski vojnik koji je letio kroz vazduh raširenih nogu i ruku, lupio u preostali dio skladišta i, prilijepljen, ostao na krovu. Iskoristili smo zabunu do koje je došlo i projurili pored napuštenih topova u kasarnu. Neprijatelj je bio ošamućen te je davao neorganizovan otpor.

Zauzeli smo i kasarnu u čijern je razrušenom dijelu zatrpamo i više neprijateljskih vojnika. Naidosmo na jednog kojem je iz ruševina virio samo dio glave. Vikao je »mama mia«. Neprijatelj je, a žao mi ga je što se tako muči. Naše sanitetsko osoblje ne može mu pomoći... Evo nas u prostorijama ambulante. Ima težih i lakših ranjenika. Dosta je ranjenih i mrtvih. To je rezultat borbe za Jablanicu. Jadno izgledaju! Sta će sa njima biti!? Pokrivaju se ćebadima preko glave iako im nije zima. Ostavljamo ih. Pobrinuće se o njima njihov sanitet. Napuštamo kasarnu u kojoj ostaje posada. Bojimo se napada iz vazduha. Oni neće prezati ni pred tim što su unutra njihovi vojnici.

Odmaramo se pored rijeke Doljanke. Sa nama su i zarobljeni Talijani. Hrane ima dosta i za jedne i za druge. Nađe se ponešto i da se popije. Među Talijanima čuje se ponegdje »Avanti popolo«. Naidoše neprijateljski avioni. Bojimo se bombardovanja, ali nas Talijani ubjeđuju da neće bombardovati govoreći da su im oni dali signale. Među zarobljenim Talijanima odmah se vidi kojeg starješinu vojnici vole, a kojeg ne.

Poneki vojnik drsko razgovara sa svojim starješinom, pa i vikne na njega, samo što ga ne bije. Oko njih se odmah skupljaju veće grupe, ali ih mi smirujemo.

BORBA ZA RANJENIKE

•ÈI

1. marta 1943. godine stigli smo u Ostrožac. Tu je odmor i priprema za marš. Borci sređuju opremu i čiste oružje. Pojedinci su se spustili do Neretve da se operu. Pošto sam doveo svoje stvari u red, zađoh malo u mjesto. Nasred ulice vidim grupu ljudi. Iz radoznalosti im priđoh. kad tamo, Filip Radičević Fićo, borac 2. čete, vodi razgovor sa mještanima.

— Šta je to, Fićo? — upitah ga tiho.

— Znaš, Joveta, ja sam ovdje do rata bio učitelj, pa mi je ovo prvi susret sa njima od kako je rat počeo. Potom se i ja uključih u razgovor. Pored pitanja u vezi sa borbenom situacijom, jedan stariji čovjek upita Fića kada ćemo početi sa školovanjem djece. Koliko je ovo pitanje iznenadilo Fića, još više mu se ozarilo dobroćudno lice.

— Ja mislim — dok potučemo Nijemce počće škola. Nećemo čekati do kraja rata — odgovori Fićo smiješeći se.

— Daj bože — reče seljak.

Fićo ne stiže da odgovori svim poznanicima, a oni ga slušaju sa najvećom pažnjom. Tu su i njegovi đaci. Fićo je srećan što je opet među njima. Razgovor bi se otegao u beskonačnost da nijesmo dobili naređenje za pokret. Čujemo da idemo za Gornji Vakuf. Nijemci su već dtugi mjesec u ofanzivi. Hoće da presijeku odstupnicu naših snaga i ugroze nam ranjenike koji se kreću od Livna ka Prozoru. Naši jedva odolijevaju napadu Nijemaca. »Ranjenici stižu u Prozor«, »Ugrožena je Centralna bolnica«, slušamo dok se pripremamo za pokret.

Pošli smo pješke i stigli do Rame, gdje su nas sreli naši kamioni. Bili smo iznenađeni vožnjom kamionima na kojima smo prošli kroz Prozor, iz kojeg su se kroz noć nazirale siluete bunkera. Koliko je odlučnosti i požrtvovanja trebalo da se osvoji ovaj utvrđeni grad. U Prozoru se nijesmo zadržavali, a poslije nekoliko kilometara iskrcali smo se iz kamiona i opet produžili pješke.

U rejonu sela Cališ zadržao nas je komandant bataljona Radisav Jugović Bako i naredio da se prikupimo. Znali smo da će nam saopštiti nešto važno.

— Borba koju ćemo voditi kroz koji čas, biće najteža i najslavnija od svih dosadašnjih; to će biti za spas ranjenika — govorio je Bako.

Najdublje su mi se urezale u sećanje riječi o ranjenicima.

— Oni su bespomoćni reče Bako. Oni su naši drugovi. Mi ih moramo spasiti. Njihove oči su uprte u nas. Nijemci ne smiju preći preko nas živih. Ma koliko nasrtali, mi ćemo ih tući i odbaciti natrag. To od nas traži i vrhovni komandant.

Bako je govorio sa zanosom. U očima mu se čitala odlučnost. Njegove riječi su nas ispunjavale vjerom u pobjedu nad neprijateljem koga nijesmo mnogo poznavali jer je naš sukob sa Nijemcima kod Kreševa bio kratkotrajan.

Pošli smo uzbrdicom ka Nijemcima. Komanda čete je na čelu, a četa je u prethodnici bataljona. Tu je i komandant bataljona. Nijesmo umorni. Ne osjećamo ni znoj koji se sliva niz leđa. Ne razgovaramo. Svi mislimo o ranjenicima, o zadatku koji moramo izvršiti. Riječi komandanta odzvanjaju u ušima. Moramo pobijediti, moramo tući Nijemce! Ti su ranjenici bili u prvim borbenim redovima. I ja sam među njima bio kao ranjenik u Centralnoj bolnici.

Stigli smo do jednog brdašca, blizu Aržanove i Novakovića staje. Razvijamo se u streljački stroj i polazimo naprijed. Sa lijeve strane, u šumarcima, primjetimo jednu grupu Nijemaca kako se prebacuje ka svojoj glavnini. Nijesu otvarali vatru, a ni mi na njih jer su brzo umakli u šumu.

Nastupamo oprezno uz brdo. Evo nas gotovo na vrhu, a još nema borbe. Odjednom na našem desnom krilu, u šumi, kao da se nebo prolomi. Jednovremeno su otvorili vatru i Nijemci i naše jedinice. Prebacujemo se od zaklona do zaklona. Nijemci nas gađaju ali nemamo gubitaka. Na vrhu brda počinje obračun. Dejstvuju mitraljezi i bombe. Suma je dobar zaklon i za nas i za njih. Svi smo priljubljeni uz zemlju. Primjećujemo po gdjejkoji vrh njemačkog šlema koji se odvaja od zemlje.

Na našem desnom krilu borba se razvila svom žestinom, ali se postepeno poče udaljavati. Tuku nas artiljerija i minobacači, ali nas prebacuju. Dobro smo izmiješani sa neprijateljem. Jedan juriš i eto nas na vrh brda. Odbacili smo Nijemce, ali pošto su se malo sredili, opet su pošli na nas. Vatra našeg automatskog oružja ih je pokosila. Ubijen im je jedan oficir i nekoliko vojnika. Među njima je pometnja. Kasnije su opet

pokušali da nas zaobiđu kroz šumu sa lijevog krila. To im je donekle uspjelo. Počeli su sa našeg lijevog boka da djeluju. Okrenuli smo se prema njima i počeli ih tući. Osjetio sam jak udarac u leđa. Poveće parče granate raznijelo mi je ranac. Sreća što je udarilo u porciju punu hrane, te sam ostao neozleđen. Pošli smo u napad sa ručnim bombama, jer smo vidjeli da je uslijed blizine, iako nas razdvaja poneki šumarak, dejstvo ručnih bombi najefikasnije. Kada smo ih zasuli bombama, nastalo je komešanje među njima. Naši puškomitraljesci: Milovan Komadina, Veselin Bilanović, Zivko Krstović i drugi, nemilosrdno sipaju vatru po Nijemcima koji počinju da odstupaju. I komandir čete uzima puškomitraljez u ruke i briše neprijatelja. Šaljivi Milovan Komadina, iskusni puškomitraljezac, bacajući ručnu bombu podviknu:

— Eto ti još jedna »kruška«, Švabo, neka ti je alai.

Zatim opali još jedan rafal i jurnu naprijed.

Nijemci su potučeni. Odstupaju u pravcu Oštraca (k. 1312). Pošli smo za njima, ali nijesu nas sačekali na Oštracu već su odstupili ka Kobili. Na Oštracu su naša četa i štab bataljona. Razgovara se o tome kako da se napadnu Nijemci na Kobili, pošto 2. četa prethodne noći nije posjela Kobilu iako joj je to bio zadatak. Komandir čete Radisav Raspopović mi naređuje da sa bombašima zauzmemo bunkere na Kobili (k. 1301) i omogućim bataljonu dalje potiskivanje Nijemaca.

U napad smo pošli sa tri grupe bombaša, sa tri strane, svaka sa po jednim puškomitraljezom. Lijevu je predvodio Savo Zivković, desnu Blažo Radović, a sa srednjom sam bio ja. Kada smo došli u podnožje Kobile, zaustavili smo se i detaljno utanačili zadatak svake grupe. Blažo Radović je bio nešto uzrujan. Pokušali smo da ga umirimo. Stariji je čovjek, umoran je; znali smo da će ga to proći. Zadatak će izvršiti hladnokrvno. Neće ustuknuti ni pred kakvom opasnošću. Privlačimo se tiho kroz tamnu noć. Neprijatelj nas nije opazio. Prišli smo do ispred samih bunkera. Tišina! Upinjemo se da tačno osmotrimo teren. Spremni smo. Najednom, gluhu tišinu prolomi glas starog profesora Blaža Radovića.

— Ko je tamo? Ko si? Javi se!

Jednovremeno su poletjele bombe iz ruku Blažovih i Nijemaca s kojima se susreo pre nego je prišao bunkerima. Dobrog i hrabrog profesora razniješe su bombe zajedno sa dva Nijemca s kojima se susreo. Istovremeno smo bacili i mi bombe, kao i grupa Sava Zivkovića. Čulo se komešanje i jauk u njemačkim

bunkerima, ali su se oni odmah sredili. Poletjele su i njihove bombe na nas. Vodimo dvoboj sa bombama i puškomitraljezima. Zauzeli smo prve bunkere, ali ih ima još dosta do vrha glavice.

Na desnom krilu ne čuje se više borba. Tamo su se utišali i Nijemci i naši. Sa lijevog krila sam dobio obavještenje da su naši takođe zauzeli prve bunkere. Sta sada da radimo? Nemamo veze sa ostatkom Blažove grupe. Nijemaca ima mnogo. Nijesu se pokolebali od našeg prvog juriša. Ipak moramo još jednom probati, zadatak treba izvršiti.

Ponovo polazimo na juriš s bombama. Čujemo da i grupa Sava Živkovića baca bombe. Poslije nekoliko sekundi i grupa sa desnog krila bacila je bombe. U ovom naletu zauzeli smo sve bunkere sem onog centralnog, najvećeg. Nijemci polaze u protivnapad. Uspjeli smo da ih odbacimo. Mali predah, a onda treći put idemo na juriš, jednovremeno sve tri grupe. Kobila »gorič od ručnih bombi i puškomitraljeske vatre. To su naše posljednje bombe. Uslijed vatreneog uragana puškomitraljezac Milovan Komadina bacio je posljednju bombu i poletio za njom ka njemačkom bunkeru, otvarajući vatru iz svog puškomitraljeza. Samo što se napola podigao i prvi korak napravio, njemački rafal odnio mu je pola glave i lijevo rame. Njemačka granata mu je uništila puškomitraljez.

Nijemcima je stiglo pojačanje. Tuku nas s fronta i s oba krila. Nemamo više bombi. Ostali smo i bez municije. Riješismo ipak da malo sačekamo, nadajući se da će nam stići pomoć. Teško je ranjen i omladinac Mujo Buljugić iz Duvna. U svim borbama je bio među najboljim. Pogođen je u glavu kada je u posljednjem jurišu na centralni bunker pošao za bombašima. Moramo ga iznijeti iz borbe da mu se ukaže pomoć. Ako neprijatelj navali biće kasno. Određen je Aco Nikolić da iznese ranjenog Muja koji je zahtijevao da u toj teškoj situaciji ostane u borbi. Nije imao ko da nosi ranjenike, a trebalo je i ostalima pomoći. Samo nas je još nekoliko zdravih. Evakuiramo ranjenike, a jedan dio ostaje još ispod bunkera. Izgleda da i Nijemci nemaju više volje za ispade jer imaju velike gubitke. Povremeno bace po koju bombu, ali cilj ne pogađaju. Mi im još rjeđe odgovaramo.

Već sviće. Moramo da odstupamo. Sigurno ćemo se vratiti. Ovoga puta smo došli do vrha Kobile. Mrtvi su tamo ostali, a ranjene smo iznieli. Doći ćemo opet da protjeramo Nijemce i sahranimo ranjene. Bataljon je pošao u napad na Kobilu. Pred

našim silovitim naletom Nijemci su počeli bezglavo bježati. Kobilu je pala. Dosta smo žrtava dali za nju. Po krvi i parčadima ljudskog mesa, što smo vidjeli u njemačkim bunkerima, moglo se zaključiti da su skupo platili borbu za Kobilu.

Došli smo do mrtvog Milovana Komadine. Samo pola glave i lica mu je bilo na trupu. Oko je bilo otvoreno. Kao da smo u tom oku čitali: »Drugovi, bunkereri su slobodni. Ja ću ovdje ostati na straži, a vi produžite sa uništavanjem Nijemaca.«

Pošli smo dalje i zastali na mjestu gdje je raskomadana njemačkim bombama ležao Blažo Radović, a kraj njega i dva mrtva Nijemca.

Javiše da je umro Mujo Buljugić. Bio je stalno u besvjesnom stanju. Ana Ljumović ga je držala i masirala mu ruke. Poslije jecaja Mujo je otvorio oči. Jedna suza mu se skotrljala niz lice i pokvasila Anine ruke na kojima je i umro. Sahranili smo ga u podnožju Kobile. Tamo su sahranjeni i Blažo Radović iz Zete, Milovan Komadina Kordunaš i još dosta drugova iz ostalih naših jedinica.

Žalost za drugovima ne može se sakriti. Plače Halil koji je pre nekoliko mjeseci pošao iz Duvna sa Mujom. Plače Ana na čijim je rukama umro. Svi plaču. A zašto? I prije smo gubili drugove, pa nijesmo ovako plakali. I meni potekoše suze.

Ranjenici su evakuisani. Završila se borba za Kobilu. Nijemci su se poslije ovog poraza ubrzo povukli ka Vakufu. Ranjenici su spaseni, uz teške gubitke, ali baš onako kako nas je zadužio komandant Bako.

Joveta BOBICIĆ